

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA TA'LIM BERISH USULLARI

Abdiraxmonova Mohidil Baxtiyor qizi
UrDPI Pedagogika fakulteti
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga mashg'ulotlar o'tkazishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish haqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlari: amaliy mashg'ulot, Kompleks mujassam mashg'ulotlar, ko'rgazmali vositalar, nutqni o'stirish, savod o'rgatish

Mashg'ulot ta'lim muassasida bolalarga ta'lim berishning asosiy shaklidir. Mashg'ulot – pedagogning bolalarni kerakli bilim va malakalardan frontal holda xabardor qilishidir. Tarbiyachi bolalarga ta'lim berishni kun davomida amalga oshiradi: ularning bilimlarini boyitadi, madaniy, gigenik, xulq madaniyati, gaplashish nutqi, sanoq-hisob harakatlari kabi turli tuman malaka va ko'nikmalarini shakllantirib boradi. Ammo ta'lim berishda bosh rolni mashg'ulot egallaydi. Mashg'ulotlar maktabgacha ta'lim muassasasida ta'limni tashkil etish shaklidir.

Mashg'ulot maktabgacha ta'lim yoshidagi hamma bolalar uchun majburiydir: unda dastur mazmuni belgilab berilgan, kun tartibida unga ma'lum o'rin va vaqt ajratilgan. Mashg'ulot tarbiyachi rahbarligida o'tkaziladi, tarbiyachi mashg'ulotda bolalarni yangi bilimlardan xabardor qiladi, bolalarning amaliy mashg'ulotlarini tashkil etadi. O'quv materialining mazmuni asta-sekin murakkablashtirilib boriladi. Mashg'ulot bolalarni maktabga tayyorlashda katta ahamiyatga ega. Mashg'ulot orqali bolalar o'quv malakasini egallab oladilar. Ularda barqaror diqqat, irodani, diqqatni jalb eta olish kabi qobiliyatlar rivojlanadi. Izchillik bilan ta'lim berish natijasida bilimga qiziqishlar rivojlana boradi.

Bolalarga bilim berishning jamoa usulida olib borish katta ahamiyatga ega: birgalikdagi faoliyatda bolalar bir-birlariga faol ta'sir etishadi, o'z tashabbusi, topog'onligini namoyon qilish imkoniyati tug'iladi. Bolalar oldiga umumiy zo'r berishning talab etuvchi vazifa qo'yilganda birgalikda qayg'urishadi, jamoatchilik hissi shakllanadi. Ekskursiyalar, rasm qirqib yopishtirish, qurish yasash ishlarini birgalikda bajarish, umumiy raqs-o'yinlarini ijro etish, badiiy asarlarni eshitish, o'qishda paydo bo'lgan birgalikdagi kechinmalar bolalarning birlashgan do'stona jamoasini yaratishga yordam beradi. Mashg'ulotda ta'lim berish orqali bolalarda maktabdagi o'qishga qiziqish tarbiyalanadi, javobgarlik hissi, o'zini tuta olish, mehnat qilishga intilish odati, topshirilgan ishni bajarish kabi to'g'ri sifatlar hosil qilinadi.

Bolalarni maktab ta`limiga ruhiy jihatdan tayyorlashni ularning boshlang`ich sinflarda dastur materialni yaxshi o`zlashtirib olishlarini ta`minlovchi bilim va malakalar mashg`ulotlar jarayonida xosil qilinadi.

Mashg`ulotlarda bolalarda mustaqil fikr yuritish, malakasi tarkib toptiriladi, tarbiyachilarga quloq solish, ularning fikriga ergashish, hikoya qilinayotgan hikoyalardan voqeadagi asosiy g`oyalarni ajrata olish, qisqacha umumlashtirish kabi malakalarni rivojlantirishga katta e`tibor beriladi.

Mashg`ulotda tarbiya vazifalari hal etiladi. Mashg`ulot bolalarning yosh va o`ziga xos xususiyatlarini e`tiborga olib ma`lum izchillikda olib boriladi. Maktabgacha ta`lim muassasasi ta`lim-tarbiya dasturida har bir yosh guruhda hafta davomida o`tkaziladigan mashg`ulotlar soni va vaqti belgilab qo`yilgan.

Tayyorlov guruhlarida mashg`ulotlar orqali bolalarda tashabbuskorlik va mustaqillik, bilimga qiziquvchanlik, faol tafakkur qilish, taqqoslash, umumlashtirish, xulosalar chiqarish kabi malakalar tarbiyalab boriladi. Bolalarda kuzatuvchanlik, javobgarlik xissi takomillashtirilib boriladi, ularda mehnat qilish malakasi va xohishi tarbiyalanadi. Bolalarni mustaqillikka o`rgatish ishi muntazam amalga oshirib boriladi.

MTTda kichkintoylarni tevarak-atrofdagi hayot, tabiat bilan tanishtirish, ularning nutqini, eng oddiy matematik tasavvurlarini o`stirish mashg`ulotlari, musiqa mashg`ulotlari, qurish-yasash, jismoniy tarbiya mashg`ulotlari olib boriladi. Ilk yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan mashg`ulotlar katta yoshdagi kishilarning har bir bola bilan rejali suratda muomalada bo`lishidan iborat bo`lib, bu mashg`ulotlarning maqsadi bolalarning nutqi va harakatini rivojlantirib borishdir; bu esa bolalarni mashg`ulotlarga tayyorlash bosqichidir; go`daklar ixtiyoriy diqqat o`sib borgani sari, bunday mashg`ulotlar bir necha bola bilan, keyinchalik esa butun guruh bolalarni bilan bir yo`la olib boriladi.

Mashg`ulotlarda ta`lim berish bolalardan aqliy va jismoniy zo`r berishni talab etadi, ya`ni u bolani aktiv faoliyati bilan bog`liq bo`lib bola ma`lum natijaga erishish uchun intiladi, bu esa boladan uzoq davomli ixtiyoriy diqqatni talab etadi. SHuning uchun mashg`ulotga tayyorlanishda bolalar yoshini, imkoniyatini e`tiborga olish zarur: mashg`ulotning vaqtini, kun tartibidagi o`rnini dasturning har xil bo`limlarini to`g`ri almashtirib turishni oldindan o`ylab, aniq belgilab olish zarur.

Mashg`ulotlarni kunning birinchi yarmida o`tkazish maqsadga muvofiqdir, chunki, birinchidan bola ertalabki soatlarda aqliy vazifani yaxshi bajara oladi, xona tabiiy yorug`lik bilan yaxshi ta`minlangan bo`ladi. Har bir yosh guruhida necha marta mashg`ulot o`tkazilishi, uning mazmuni va har bir mashg`ulot yosh guruhlari buyicha necha daqiqa davom etishi MTT tarbiya dasturida ularning yosh xususiyatlarini e`tiborga olgan xolda belgilab berilgan.

Birinchi kichik guruhda mashg`ulot bolalarni ikki guruhga bo`lgan xolda o`tiladi. Guruhlardagi bolalar soni har doim bir xil bo`ladi. Mashg`ulot jadvalini tuzganda

haftada bolalarning ish qobiliyati yuqoriroq bo'ladigan kun tanlanadi. Ma'lumki haftaning o'rtalarida (seshanba, chorshanba, payshanba) bolalarning ish qobiliyati yuqori bo'lar ekan, bu kunlarga bolalarning aktiv faoliyatini talab etuvuvchi murakkabroq mashg'ulot tanlanadi (elementar matematika, nutqning rivojlantirish, savodga o'rgatish va h.k). Jadval tuzganda bu mashg'ulotlarni birinchi qo'yish kerak, bolalardan ko'p harakat qilishni, xissiy zo'riqishni talab etuvchi mashg'ulotlar (musiqa, jismoniy tarbiya, tasviriy faoliyat) ikkinchi qilib qo'yildi.

Bolalar o'zlashtirib oladigan bilimlar mazmuni tarbiyalovchi bo'lishi kerak. Maktabgacha tarbiya muassasasi dasturi maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda tabiat haqidagi bilimlarning (bular tabiatga muhabbat uyg'otadi, o'simliklar va hayvonlarga g'amxo'rlik bilan qarash xissini tarbiyalaydi), tarkib toptirishni nazarda tutadi: bilimlarni o'zlashtirib olish asosida bolalarda jonajon shahriga, o'z vataniga, xalqiga muhabbat, ulug' kishilarga muhabbat va hurmat, o'lkaning ijtimoiy hayotiga qiziqish paydo bo'ladi. Maktabgacha yoshidagi bolalarda ijtimoiy xodisalar, voqealar to'g'risida, umumlashgan tasavvurlar tarkib topadi. Masalan, qo'shni o'lkalardagi bolalarning hayoti, oddiy kishilarning mehnati, boshqa xalqlarning hayoti va do'stligi haqidagi dastlabki tasavvurlar vujudga keladi. Tarbiyachi yangi mashg'ulotlarning mazmunini belgilar ekan, ular u yoki bu mashg'ulotlarda o'zlashtirilgan bilimlar bilan qanday bog'lanishini o'ylab ko'radi. Masalan, oshpaz, kutubxonachi bilan o'qituvchining mehnati haqidagi bilimlar xilma xil mehnat turlari haqidagi ma'lumotlar sistemasini bir qismidir. Pochtadagi turli xodimlar mehnati haqidagi bilimlar – ijtimoiy mexhnatning jamoa xarakteri to'g'risidagi bilimlar sistemasining bir qismi. Mehnatning ijtimoiy xarakteri, mohiyatini tushunish uchun bola shunga o'xshash ko'pdan ko'p mehnat turlari bilan tanishishi lozim. Mashg'ulot quyidagi turlarga bo'linadi:

1. **Bolalarga yangi bilim beruvchi mashg'ulotlarning o'tkazishdan maqsad** – ularning yangi bilimlardan xabardor qilish, tevarak-atrofdagi narsa va buyumlar, voqealar to'g'risidagi bilimlarini aniqlash va kengaytirishdir. Bunday mashg'ulotlarga yangi ob'ektni kuzatish, hikoya qilib so'zlab berish va boshqalar kiradi. Mazkur mashg'ulotlar hamma yosh guruhlarida o'tkaziladi.

2. **Bolalarning to'plagan bilim va tajribalarini mustahkamlovchi va sistemaga soluvchi mashg'ulotlar.** Undan ko'zlangan asosiy maqsad idrok etilgan narsalarning anglab olish va dastlabki umumlashtirishga o'rgatishdir. Buning uchun tanish obyekt kuzatiladi, ikki narsa, solishtiriladi (xona o'simliklari, daraxtlar, hayvonlar), didaktik o'yinlar, suhbatlar o'tkaziladi. Bunday mashg'ulotni o'tkazish orqali tarbiyachi bolalar nimani yaxshi o'zlashtirib olgan-u, nima yaxshi o'zlashtirilmaganini bilib oladi. Tarbiyachi mashg'ulot jarayonida bolalarning bilimini yangi narsalar – detallar bilan boyitib boradi.

3. **Bolalarning bilimini sinovchi mashg'ulotlar.** Bunday mashg'ulotlardan maqsad tarbiyachi bolalar dastur bo'yicha o'zlashtirilishi lozim bo'lgan bilim va malakalarni o'zlashtirib oladilarmi-yo'qmi, shuni bilib oladi va o'zini bo'lajak ish mazmuni, metodini belgilaydi. Mashg'ulotning tarbiyachi o'z xohishi bilan kvartal, yarim yil va yilning oxirida, shuningdek mudira va metodistning iltimosiga binoan o'tkazishi mumkin.

4. **Kompleks mujassam mashg'ulotlar** bolalar bog'chasi tajribasida keng tarqalgan bo'lib, bunday mashg'ulotlarda bolalarga yangi bilim beriladi, egallangan bilimlar mustahkamlanadi va takrorlanadi, sistemaga solinadi, olgan bilim va malakalarning amalda qo'llashga o'rgatiladi. MTTda tasviriy faoliyat, konstruksiyalash, tevarak-atrofdagi ijtimoiy hayot va tabiat bilan tanishtirish, nutqni o'stirish, savod o'rgatish, eng oddiy matematik tasavvurlarni rivojlantirish, musiqa va jismoniy tarbiya mashg'ulotlari o'tkaziladi. Mashg'ulotga to'g'ri tayyorgarlik ko'rib, uyushgan xolda o'tkazilganda bolalar oldiga ma'lum aqliy vazifa qo'yilgan taqdirda, ularning fikrlash faoliyati rivojlanadi. Aqliy vazifalarning birligi va muayyan qiyinchilik bolalarni uyushtiradi va ularning diqqatini ma'lum tomonga yo'naltiradi. Eng avvalo bolaning aqliy vazifani xal etish yo'lidagi qiyinchilikni engish imkoniyati tug'iladi, natijada bolada faoliyatga qiziqish uyg'onib, u malakani egallash uchun mustaqil intiladi, o'ylaydi va vazifani uddasidan chiqish uchun farosatini ishga soladi.

Xulosa qilib aytganda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar vazifani bajarish natijasida bola tarbiyachini ko'rsatmasi va namunasiga qarab malaka va ko'nikmalarni o'rganadi. Bu bolalarni amaliy va aqliy faoliyat usullarini egallab olishlari uchun zarurdir. Bolalar qalamni, mo'yqalamni, qaychini ushlashni, rasm chizish narsa yasash solishtirish umumlashtirish, abstraktiyalashni o'rganadilar. Tarbiyachi bir narsaning hadeb takrorlanaverishiga yo'l qo'ymasligi kerak, mashg'ulotlar turi va shaklini doimiy ravishda almashtirib borish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yilgan Davlat talablari. T-2008
2. Abu Rayxon Beruniy. Ruhiyat va ta'lim-tarbiya haqida. –T., 1992.
3. R.Mavlonova, O.To'raeva, K.Xoliqberdiev. Pedagogika. –T.: O'qituvchi, 2001.
4. P.Yusupova. Maktabgacha pedagogika. –T.: O'qituvchi, 1993.